

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П.ДРАГОМАНОВА

ГОЛОТА Наталія Миколаївна

УДК.378.147:372:745/749

**ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНІХ І КОНСТРУКТИВНИХ
УМІНЬ У МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

13.00.08 - дошкільна педагогіка

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук

Київ – 2000

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор, АРТЕМОВА Любов Вікторівна, Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, завідувач кафедри дошкільної педагогіки.

Офіційні опоненти – доктор психологічних наук КУЛЬЧИЦЬКА Олена Іполитівна, Інститут педагогіки та психології професійної освіти АПН України, старший науковий співробітник.

- кандидат педагогічних наук КИРИЧЕНКО Ніна Тимофіївна, Інститут проблем виховання АПН України, старший науковий співробітник.

Провідна установа: Південноукраїнський педагогічний університет імені К.Д.Ушинського, кафедра педагогіки, Міністерство освіти і науки України, м. Одеса.

Захист відбудеться 11 жовтня 2000 р. о 16.30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.01 в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова. (м. Київ – 30, вул. Пирогова, 9).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (м. Київ – 30, вул. Пирогова, 9).

Автореферат розісланий 9 вересня 2000 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ю.О.Приходько

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. В умовах оновлення нашого суспільства, відродження національної системи освіти особливої актуальності набуває проблема професійної підготовки майбутнього педагога. Як зазначено у державній національній програмі “Освіта (Україна XXI століття)”, одним з основних шляхів реформування освіти є підготовка нової генерації педагогічних кадрів, здатних виховувати духовний, інтелектуальний і творчий потенціал країни. Це, в першу чергу, стосується вихователів дитячих садків, адже саме у дошкільному віці відбувається початкове становлення особистості.

У програмних документах у галузі дошкільної освіти “Дитина”, “Малятко” відмічається, що прилучати дитину до світу мистецтва, пробуджувати її цікавість до художньої діяльності – одне з головних завдань виховання. Улюбленим у дітей дошкільного віку видом цієї діяльності є художня праця, що дає дітям змогу працювати з цікавими їм матеріалами: папером, картоном, природним; предметами, що втратили своє побутове призначення (сірниковими та іншими коробками тощо), брати участь у створенні корисних, естетично значущих виробів для ігор, праці, побуту.

Художня праця ґрунтується на основі декоративно-прикладного мистецтва. Теорія сучасного дизайну для дітей і практика дитячої художньої творчості демонструють широкі можливості такої продуктивної діяльності, якою можна захопити дітей, залучити їх до цікавої і змістовної справи, розвинути вміння бачити прекрасне, виховати повагу до народних традицій. Провідна роль тут належить вихователю, професійна майстерність якого повинна забезпечувати розв’язання завдань трудового та естетичного виховання дітей дошкільного віку.

Вихователю має не лише формувати і вдосконалювати вміння й навички дітей з виготовлення і художньо-декоративного оформлення виробів з різних матеріалів, але й розвивати творчий потенціал дошкільнят. Уміння керувати будь-якою діяльністю дітей, в тому числі художньою, на високому професійному рівні є важливим для майбутнього вихователя. Тому курс “Художня праця” є невід’ємною частиною системи підготовки фахівців дошкільного профілю.

Даний предмет допомагає студентам - майбутнім вихователям - оволодіти знаннями про особливості різних матеріалів, технологію їх обробки, вміннями виготовляти та оздоблювати вироби. Все це зумовлює необхідність організації викладання курсу “Художня праця” на високому професійному рівні.

Дослідження свідчать, що від рівня сформованості у педагога знань, умінь і навичок залежить рівень знань, умінь і навичок вихованців (Ю.К.Бабанський, С.І.Архангельський, Н.В.Кузьміна та ін.), ефективність дитячої образотворчої і конструктивної діяльності, розвиток

творчості дошкільників (Є.О.Фльоріна, Н.П.Сакуліна, Є.І.Ігнат'єв, Н.О.Ветлугіна, Т.С.Комарова, У.Ш.Ібрагімов, В.П.Ждан).

Якісна підготовка вихователя до проведення роботи з художньої праці у дошкільних закладах передбачає формування тих умінь, від яких буде залежати ефективність цієї роботи: уміння обробляти матеріали, виготовляти та декорувати вироби.

Ряд дослідників (М.А.Кириченко, В.О.Павлюк, І.Т.Риндін та Л.О.Риндіна, А.О.Терент'єв та ін.) вивчали різні аспекти формування художніх і конструктивних умінь у студентів. Але ці дослідження спрямовані переважно на підготовку художників-педагогів, випускників художньо-графічних факультетів педагогічних вузів, а також вчителів початкових класів. Деякі аспекти формування умінь студентів дошкільних відділень вузів виготовляти вироби з природного, покидькового матеріалів та паперу і картону розглядали Н.Б.Космінська і В.Б.Халезова. Проте спеціальних досліджень щодо формування у майбутніх фахівців дошкільного профілю художніх і конструктивних умінь не проводилося.

Відсутність програм з курсу “Художня праця” на дошкільних відділеннях педагогічних вузів, спеціально розробленого циклу лекцій і практичних занять не дозволяють якісно формувати художні і конструктивні уміння у майбутніх вихователів. До цього часу немає методичних посібників, що визначають форми організації процесу навчання, його засоби.

Актуальність проблеми зумовила тему нашого дослідження: “Формування художніх і конструктивних умінь у майбутніх вихователів дошкільних закладів”.

Об'єктом дослідження є процес підготовки студентів як майбутніх вихователів до роботи з художньої праці в дошкільних закладах.

Предмет дослідження – дидактичні умови і методика формування у студентів художніх і конструктивних умінь.

Метою дослідження є розробка змісту й методики формування у студентів художніх і конструктивних умінь у процесі художньої праці.

Гіпотеза: успішне формування художніх і конструктивних умінь у студентів здійснюватиметься за таких умов: визначення структури даних умінь; організації творчої навчальної діяльності, спрямованої на формування художніх і конструктивних умінь, що передбачає:

- відбір професійно мотивованого для студентів змісту художньої праці;
- опанування технологіями обробки матеріалів (паперу і картону, природних, покидькових, тканин);
- творче використання художньо-декоративного оформлення виробів;
- застосування системи навчальних і творчих завдань, інтерактивних методів і прийомів, активних форм організації практичної діяльності студентів на заняттях з художньої праці;

- диференційованого підходу до студентів щодо їх готовності та заохочення до вибору завдань із різним ступенем складності.

Відповідно до мети і гіпотези дослідження були поставлені **завдання**:

- виявити умови ефективного формування художніх і конструктивних умінь у студентів;
- визначити і дослідити зміст художньої праці за розробленою програмою курсу з урахуванням програм дошкільних закладів;
- теоретично обґрунтувати й експериментально дослідити методику формування художніх і конструктивних умінь у студентів у процесі підготовки їх до художньої праці;
- вивчити вплив сформованості художніх і конструктивних умінь у студентів на ефективність здійснення ними художньої праці в дошкільних закладах.

Теоретичною основою нашої науково-дослідної роботи є закономірності та принципи диференціації та індивідуалізації педагогічного процесу, взаємозв'язок і взаємозалежність педагогічних явищ, положення про творчу діяльність і творчу активність особистості, провідну роль фахівців дошкільного профілю у вирішенні виховних та навчальних завдань дошкільця.

Методологічну основу дослідження становлять основні положення педагогічної і психологічної теорії і практики щодо вивчення формування художніх і конструктивних умінь, врахування індивідуальних особливостей особистості в художньо-творчій діяльності, принцип творчого співробітництва в самостійно створених студентами малих групах, принцип продуктивності, принцип зв'язку теорії з практикою.

Для перевірки гіпотези та вирішення поставлених завдань, ми використали такі методи наукового дослідження:

теоретичні: аналіз психолого-педагогічної літератури, включаючи вивчення програм педінститутів та педагогічних училищ і коледжів, аналіз та узагальнення зібраної інформації; класифікація, індукція, дедукція, побудова аналогій, моделювання, порівняння результатів дослідження;

емпіричні: спостереження, анкетування, моделювання, педагогічний експеримент (констатуючий, формуючий), методи математичної обробки зібраних даних.

Дослідження здійснювалося поетапно.

На першому етапі (1996-1997 рр.) були визначені вихідні теоретичні позиції, сформовані об'єкт, предмет, мета, гіпотеза дослідження. Розроблена програма дослідження. Здійснювався аналіз науково-літературних та архівних джерел, а також методичної літератури по проблемі. Була розроблена структура художніх і конструктивних умінь, визначені критерії сформованості, методика формування розвитку даних умінь. Проведений констатуючий експеримент.

На другому етапі (1997-1998 рр.) проводився формуючий експеримент, мета якого – виявити ефективність розробленої програми курсу “Художня праця” і методики формування художніх і конструктивних умінь в процесі опанування програми.

Педагогічний експеримент супроводжувався аналізом результатів на кожному етапі з метою внесення необхідних корекцій і уточнень до його змісту і форм.

Третій етап (1998-1999 рр.) включав вивчення й аналіз діяльності студентів під час педагогічної практики, завершення кількісної обробки дослідних даних, їх якісного аналізу та узагальнення матеріалів і результатів педагогічного експерименту, формування висновків, розробку практичних рекомендацій та літературне оформлення тексту дисертації.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

- визначено структуру художніх і конструктивних умінь майбутніх вихователів, пов’язаних з виготовленням і оформленням виробів з різних матеріалів;
- теоретично й експериментально обґрунтовано систему і специфіку спеціально організованої творчої навчальної діяльності, спрямованої на формування художніх і конструктивних умінь за допомогою системи навчальних і творчих завдань;
- виявлено сукупність педагогічних факторів, які забезпечують активне, творче ставлення студентів до художньої праці;
- визначено критерії та рівні сформованості художніх і конструктивних умінь;
- з’ясовано вплив сформованості художніх і конструктивних умінь студентів на проведення ними роботи з художньої праці у дошкільних закладах освіти.

Теоретичне значення полягає у:

- обґрунтуванні теоретичних підходів до опанування студентами декоративно-прикладним мистецтвом та художнім конструюванням;
- конкретизовані теоретичні засади щодо поетапного формування у студентів і дітей спеціальних умінь роботи з художніми матеріалами.

Практичне значення дисертаційної роботи полягає у розробці програми курсу “Художня праця”, перевірці змісту і методики формування художніх і конструктивних умінь, розробці системи завдань, спрямованої на формування даних умінь, яка може бути використана як студентами у процесі педагогічної практики, так і вихователями.

Вірогідність результатів дослідження забезпечуються методологічним обґрунтуванням основних положень теорії і методики дослідження, залученням значної кількості досліджуваного матеріалу, його об’єктивним аналізом; використанням комплексу взаємодоповнюючих методів дослідження, адекватних його об’єкту, предмету і завданням, якісною і кількісною обробкою зібраних даних, перевіркою основних висновків і методичних рекомендацій у практичній роботі студентів дошкільного відділення педагогічного факультету.

Апробація і впровадження результатів дослідження здійснювалась у ході дослідно-експериментальної роботи на базі НПУ ім. М.П.Драгоманова, у лекційному курсі та практичних заняттях з художньої праці зі студентами I-III курсів дошкільного відділення педагогічного факультету та у дитячих школах-садках I ступеня “Славути”, “Сузір’я”. Основні положення теоретичного і експериментального дослідження викладені у виступах і доповідях науково-практичних конференцій НПУ ім. М.П.Драгоманова (1997, 1998, 1999, 2000), на Міжнародній науково-практичній конференції “Навчально-виховний процес у вузі та школі та шляхи його оптимізації” (м. Рівне, 1999 р.). Створена на основі дослідження, програма курсу “Художня праця” опублікована і використовується у навчальному процесі педагогічного університету та інших вузів.

На захист виносяться такі **основні положення**:

- визначальні педагогічні умови формування художніх і конструктивних умінь: опанування техніками використання особливостей різних матеріалів, поєднання навчальних і творчих завдань, диференційований підхід до студентів з урахуванням їх готовності та заохочення до вибору завдань з різним ступенем складності;
- зміст програми курсу “Художня праця”, що включає оволодіння основами загальної методики викладання предмету з опорою на засвоєння особливостей різних матеріалів, технологій їх обробки, основних способів конструювання та художньо-декоративного оформлення виробів;
- організація й методика навчально-творчої діяльності, яка спрямована на формування художніх і конструктивних умінь, передбачає застосування інтерактивних методів і прийомів, самостійний вибір студентами завдань різної складності з огляду на власні уміння і навички, нестандартний підхід до виконання творчих завдань;
- достатній творчий рівень володіння художніми і конструктивними уміннями майбутнього вихователя сприяє ефективному формуванню відповідних умінь дошкільників з виготовлення і художньо-декоративного оформлення виробів з різних матеріалів.

Особистий внесок здобувача полягає у розробці експериментальної програми курсу “Художня праця”, безпосередній організації і проведенні дослідно-експериментальної роботи, розробці форм і методів на заняттях з художньої праці.

Публікації. Результати дослідження і висновки дисертацій відображені у п’яти публікаціях автора (всі одноосібні): програми для дошкільних відділень педагогічних вузів, чотирьох статтях у збірниках наукових праць.

Структура дисертації. Дисертація складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (293 найменувань), додатків. Текст дисертації викладений на 163 сторінках комп’ютерного набору, включаючи п’ять таблиць, дві діаграми. Додатки представлені на 25 сторінках, з них 5 рисунків. Загальний обсяг дисертації - 215 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *вступі* обґрунтована актуальність проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, сформульовано гіпотезу, зазначено методологічні основи і методи дослідження, розкриті підстави для вірогідності висновків, наукова новизна, теоретичне і практичне значення дослідження, способи апробації основних результатів, а також структура роботи.

У першому розділі “Теоретичні основи формування художніх і конструктивних умінь вихователя” висвітлено історію виникнення предмету “Ручна праця”, його місце і значення у системі підготовки фахівців дошкільного профілю, проаналізовані архівні матеріали та програми дошкільних відділень педагогічних училищ, технікумів, інститутів, сучасна реорганізація його у курс “Художня праця”. Розглядаються поняття “ручна праця” та “художня праця”.

У 80-х роках XIX сторіччя у дореволюційній Росії ручну працю почали викладати в учительських інститутах та семінаріях. На той час підготовка педагогічних працівників для дитячих садків не відбувалася.

На початку XX століття предмет “Ручна праця” у Фребелівському педагогічному інституті (м. Київ) був включений до системи підготовки педагогів для роботи як у дитячих садках, так і в початковій школі.

На першому етапі розвитку суспільного дошкільного виховання дослідники виявляли великий інтерес до вивчення організації роботи дитячих садків, підготовки садівниць (М.Альмендинген-Тумім, Р.Прушицька, М.Свентицька та ін.). Проте питання підготовки вихователів до проведення роботи з ручної праці у дитячих садках не розглядалося.

У перші роки радянської влади та пізніше, у 20-30-х роках, існували курси для підготовки працівників дошкільного профілю, відкриті педагогічні технікуми, до навчальних планів було включено предмет “Ручна праця”. Як свідчать архівні джерела, викладання предмету не відбувалося на належному рівні – не вистачало кваліфікованих спеціалістів, посібників з методики ручної праці для дошкільних закладів.

У 40-х роках у програмах для дошкільних відділень педагогічних училищ ручна праця була інтегрована у курс (методичний практикум): “Малювання, ліплення та інші заняття з матеріалами”. Програми передбачали набуття студентами умінь і навичок роботи з основними групами матеріалів (папером і картоном, покидьковим, тканинами) та вивчення методики ручної праці. Однак нагромаджений досвід трудового виховання у дошкільному закладі не отримав достатнього відображення ні в теоретичних дослідженнях того часу, ні у методичних документах.

На початку 50-х років у спеціалістів з дошкільного виховання з'явився інтерес до розробки проблем трудового та естетичного виховання у дитячому садку. Зокрема досліджується праця

дітей з виготовлення іграшок із паперу і дерева, зміст та організація праці дітей, особливості засвоєння умінь і навичок, творчі можливості дітей та ін. (Р.І.Жуковська, Г.В.Груба та ін.). Питання підготовки вихователів до проведення занять з ручної праці не розглядалося.

Праця вихователя у дошкільному закладі на початок 60-х років стає об'єктом наукових досліджень. Ряд авторів (Є.А.Гребенщикова, О.А.Фролова, М.М.Скудіна) підкреслюють необхідність володіння вихователем дитячого садка широким обсягом знань, умінь і навичок. Пізніше, у 70-х роках, В.І.Логіновою виділяються такі якості професійної діяльності вихователя, як уміння малювати, будувати, моделювати.

У 80-х роках програми для дошкільних відділень педагогічних училищ “Практичне навчання в учбових майстернях” включали засвоєння студентами технік обробки різних матеріалів, умінь і навичок виготовлення іграшок, посібників для ігор, обладнання для розвитку рухів дітей дошкільного віку та відповідні методичні знання і уміння. На дошкільних відділеннях педагогічних вузів деякі аспекти роботи з різними матеріалами майбутні вихователі вивчали у курсі “Основи образотворчого мистецтва і методика керівництва образотворчою діяльністю дітей”.

У 90-х рр. з'являються нові програми виховання і навчання дітей дошкільного віку “Дитина”, “Українське дошкілля”, в яких є розділи “Художня праця”. З цього ж часу дошкільні відділення педагогічних училищ також працюють за авторськими програмами курсу “Художня праця”. На дошкільних відділеннях деяких педагогічних вузів цей курс також включений до навчальних планів.

Ряд досліджень (Л.В.Калуська, Л.В.Пантелеєва, Є.Каменов та ін.) дали підставу вважати, що поняття “ручна праця” та “художня праця” є близькими, але не тотожними. У широкому розумінні поняття “ручна праця” включає конструктивну роботу з різними матеріалами і хатне господарство. Більш вузько під цим терміном розуміють роботу з механічними інструментами. Ручна праця у дошкільному закладі – заняття з дітьми по виготовленню різних предметів з паперу, картону, природних, покидькових матеріалів, тканини. Дошкільнята набувають навичок користування найпростішими інструментами – ножицями, голкою тощо, засвоюють способи обробки різних матеріалів. У відповідності з Концепцією дошкільного виховання в Україні (1989 р.) і новими програмними вимогами в сучасних дошкільних закладах використовується нове трактування ручної праці дітей: “художньо-продуктивна праця” або “художня праця”. Художня праця – це творча діяльність дитини з різними матеріалами, в процесі якої вона створює корисні та естетично значущі вироби для ігор, праці, побуту. Художня праця має спрямованість на розвиток у дітей дошкільного віку естетичного сприйняття навколишнього світу, початкових творчих здібностей, перших умінь і навичок в галузі художнього конструювання, виникнення інтересу до дизайну. Ручна праця, що включає у свій обсяг і художню працю, має більш практичну

спрямованість, передбачає формування у дітей життєво-необхідних трудових умінь і навичок, привчає дітей використовувати їх у повсякденному житті. Завдання вихователя у навчанні дитини художній праці – спрямувати її діяльність як на виготовлення конкретного предмета, так і розвивати творчість дитини, сприяти її всебічному розвитку.

Ми детально проаналізували програми для відділень початкових класів педагогічних вузів: “Методика трудового навчання з практикумом у навчальних майстернях (художньо-конструкторський підхід)” – 1991, дошкільних відділень педагогічних училищ минулих років, коледжів (авторських) та програми для дошкільних закладів і початкових класів загальноосвітніх шкіл. Теоретичний та методичний зміст даних програм недостатньо задовольняв вимоги підготовки фахівців дошкільного профілю згідно сучасних навчальних планів у вузах. Водночас аналіз цих програм дозволив нам визначити зміст курсу “Художня праця” для дошкільних відділень педагогічних вузів, специфічні і структурні компоненти художніх і конструктивних умінь.

З метою створення ефективної методики формування художніх і конструктивних умінь студентів у дисертації ґрунтовно проаналізовані поняття “уміння”, “навички”, систематизовано існуючі підходи до формування умінь (С.І.Кисельгоф, Н.Д.Левітов, Є.О.Мілерян, Ю.О.Самарін, Л.Ф.Спірін, З.І.Ходжава, В.В.Каплинський). Основоположними для нашого дослідження стали визначення уміння як “створення нового, своєрідного творчого моменту в практиці суб’єкта, як здатність свідомо і самостійно виконати певне завдання” (З.І.Ходжава). Ми цілком погоджуємося з думкою В.В.Каплинського, який визначає уміння як “внутрішні моделі майбутньої діяльності, що забезпечують її результативність у змінених умовах”.

У плані професійної діяльності під “умінням” ми розуміємо здатність виконувати дії, що потребують самостійного, творчого застосування набутих знань і навичок в умовах, відмінних від тих, у яких вони набувалися.

Якісна підготовка вихователя до проведення роботи з художньої праці у дошкільних закладах передбачає володіння знаннями про особливості різних матеріалів, технології їх обробки; уміннями виготовляти та художньо-декоративно оформлювати вироби; відповідними методичними уміннями навчати й розвивати творчість дітей з урахуванням вимог програм дошкільних закладів за віковими групами.

Як свідчить аналіз педагогічної та методичної літератури (А.Є.Терентьев, І.О.Павлюк, А.С.Риндін та Л.І.Риндіна, З.В.Лиштван, М.М.Подьяков, Л.О.Парамонова, Є.О.Фльоріна та ін.), найбільш потенційні можливості у плані формування художніх і конструктивних умінь має організація творчо-пошукової діяльності і виконання завдань з елементами проблемності, врахування індивідуальних здібностей особистості у процесі навчання.

Обґрунтовуються висновки:

1. Курс “Художня праця” є важливою складовою професійної підготовки майбутнього вихователя дитячого садка. Це зумовлює необхідність створення програми даного курсу для дошкільних відділень педагогічних вузів.
2. Одним з найважливіших компонентів фахової підготовки педагога є *уміння*. У вузі майбутні вихователі спроможні оволодіти художніми і конструктивними вміннями та здобути відповідні методичні знання і уміння. Це дозволить педагогу ефективно проводити заняття з художньої праці у дошкільних закладах, бо він повинен не тільки здійснювати керівництво художньо-конструктивною діяльністю дітей, але й володіти способами виготовлення різноманітних виробів, уміти пояснити їх дітям.
3. Потенційні можливості для формування художніх і конструктивних умінь містять застосування методів творчо-пошукової діяльності, створення проблемних ситуацій, індивідуальний підхід до студентів у процесі навчання.

У *другому розділі* “Дослідно-експериментальна робота з формування художніх і конструктивних умінь у студентів” розглядається зміст, організація, методика і хід експериментального дослідження. Його мета полягала в тому, щоб: 1) з’ясувати стан сформованості художніх і конструктивних умінь у студентів дошкільного відділення педагогічного університету; 2) розробити зміст та методику формування художніх і конструктивних умінь; 3) експериментально перевірити вплив сформованості художніх і конструктивних умінь у студентів на ефективність їх роботи з художньої праці в дошкільних закладах.

Результати застосування дослідно-експериментальних завдань, спостереження за роботою студентів під час практичних занять дозволили нам констатувати рівні сформованості художніх і конструктивних умінь у студентів. Виділено три підгрупи студентів за рівнями розвитку умінь з виготовлення і оформлення виробів із різних матеріалів.

Високий рівень (4,4 %) мали студенти, які при виготовленні іграшок та поробок на заняттях з художньої праці враховували властивості матеріалів в залежності від призначення і конструкції виробу, уміли обробляти різні матеріали, передавали характерні особливості форм, пропорції, розміру предметів, а також розміщення та взаємозв’язок частин виробу. В процесі роботи над іграшкою чи декоративною композицією, вони виділяли головне і підкреслювали стильову єдність всіх елементів виробу. Враховували зв’язок між призначенням та характером конструкції виробу. Визначали і використовували види декоративного оздоблення, творчо добирали і поєднували кольорові сполучення. Підкреслювали художню образність, емоційну виразність предмету. Проте вони мали труднощі із знаходженням нових рішень, реалізацією власних задумів.

Середній рівень (59%). Вміння виготовлення і художнього оформлення виробів студентами даної групи засвоєні частково. Студенти уміли передати характерні особливості конструкції

виробу, дібрати відповідне декоративне оформлення, композиційно розміщували елементи декору на площині. Мали певні труднощі при доборі кольорових співвідношень, вираженні узагальненості предмету, підкресленні стильової єдності його елементів, знаходженні кількох конструктивних і декоративних рішень.

Низький рівень (36,6%). Для студентів з цим рівнем характерне слабе володіння художніми і конструктивними уміннями. Вони не добирали матеріали за їх властивостями у залежності від призначення і конструкції виробу, не передавали характерних особливостей конструкції виробу, не підкреслювали образну характеристику предмета за допомогою додаткових елементів, не знаходили нові варіанти конструктивних і декоративних рішень. Декоративне оформлення в таких роботах не відповідало конструкції і призначенню виробу.

Проведений констатуючий експеримент показав, що тільки незначна кількість студентів уміє виготовляти і художньо-декорувати вироби з різних матеріалів. Як правило, це студенти, які закінчили педучилище чи педколедж.

Більшість студентів має певні труднощі з обробкою різних матеріалів, технологією виготовлення виробів, використанням кольорових сполучень та добром додаткових деталей.

Враховуючи специфіку художньої праці, що виражається у застосуванні певних прийомів обробки матеріалів, способів виготовлення виробів, їх художньо-декоративного оформлення, ми визначили процес формування художніх і конструктивних умінь як інтегрований, що включає: оволодіння студентами знаннями про особливості використання технологій різних матеріалів, уміннями виготовлення та художньо-декоративного оформлення виробів; застосування набутих умінь при виконанні творчих завдань.

Формуючий етап експерименту відбувався за створеною нами програмою курсу “Художня праця”, яка забезпечує підготовку студентів до роботи з дітьми. Зміст програми та розроблена нами методика ґрунтувалася на:

- попередньому збагаченні студентів базовими знаннями і уміннями з технології обробки матеріалів; творчому використанні художньо-декоративного оформлення виробів;
- застосуванні комплексного поєднання навчальних і творчих завдань, інтерактивних методів і прийомів, активних форм організації практичної діяльності студентів на заняттях з художньої праці;
- самостійному виборі студентами завдань певної складності з огляду на власні уміння і самооцінку;
- організації пошукової діяльності задля нових варіантів конструктивних і художньо-декоративних рішень;
- урахуванні здібностей та нахилів студентів у процесі занять;
- розвитку позитивного ставлення студентів до художньої праці.

Всі етапи формуючого експерименту реалізовані нами на практичних заняттях з художньої праці за тематичними розділами програми курсу “Художня праця”.

Враховуючи те, що “уміння формуються не одразу, а проходять у своєму розвитку кілька стадій”(С.Кисельгоф), були визначені етапи формуючого експерименту:

I – навчальний (підготовчий), метою якого є розвиток уявлень студентів про художні і конструктивні уміння, з’ясування технологічних особливостей різних матеріалів, способів виготовлення та художньо-декоративного оформлення різних виробів.

II – пошуковий (частково-евристичний) – спрямований на визначення можливої тематики виробів з того чи іншого матеріалу, способів з’єднання частин виробу, нових варіантів конструктивних та художньо-декоративних рішень. Метою цього етапу є формування умінь, що передають орієнтування у нових умовах і “виступають часто не як просте стереотипне повторення минулого досвіду, а як перенос дій (операцій) в змінні умови” (С.І.Кисельгоф).

III – творчий – спрямований на виконання студентами системи творчих завдань, розроблених з урахуванням здібностей та нахилів студентів, специфічних властивостей різних матеріалів. На цьому етапі відбувається розвиток якостей і властивостей творчої особистості, інтересу до творчої діяльності, ініціативності та самостійності.

Оволодіння студентами художніми і конструктивними уміннями з виготовлення і художньо-декоративного оформлення виробів та іграшок досягалося забезпеченням усвідомленості студентами мети, заради якої засвоюються дані уміння; а також необхідності оволодіння основними способами конструювання і декоративного оформлення виробів; показу і пояснення їх виконання, поетапного здійснення роботи, педагогічного керівництва діяльністю студентів; самоаналізу і самооцінки виконання робіт, виявлення і усунення допущених помилок.

У процесі експериментального навчання виявилось, що існує певна послідовність і взаємозв’язок формування умінь, необхідних для виготовлення виробів з різних матеріалів. На підготовчому і пошуковому етапах навчання спочатку формуються початкові уміння, що базуються на знаннях про використання технологічних особливостей різних матеріалів, способи конструювання і декорування виробів; потім – творчі уміння, які студенти застосовують при виконанні нових завдань та в інших умовах.

Про ефективність дослідно-експериментальної роботи свідчить те, що у майбутніх фахівців підвищився інтерес до художньої праці, а також дані про збільшення кількості студентів, які орієнтуються в особливостях матеріалів, враховують їх у виробках різноманітної тематики, застосовують кілька способів виготовлення одних і тих же іграшок, їх декорування, створення нових образів.

Врахування здібностей та нахилів студентів, їх готовності до художньо-конструктивної діяльності сприяло успішній реалізації їх творчих задумів, вдосконаленню умінь.

Виконання різноманітних навчальних і творчих завдань, використання інтерактивних методів (“мозкова атака”, “презентація ідей”, “вдосконалення виробу” та ін.) сприяли формуванню у студентів спостережливості, ініціативності, самостійності, розвитку умінь застосовувати набуті знання у нових умовах.

Специфіка практичних занять з художньої праці передбачала застосування таких організаційних форм роботи студентів, як робота у малих групах, у парах, індивідуальна робота, що забезпечували можливість самовираження, самореалізації творчого потенціалу особистості.

Результати формуючого експерименту подані у таблиці 1.

Рівні	Експериментальні групи	Контр. групи
Високий	51,0 %	21,3 %
Середній	42,8 %	60,3 %
Низький	6,2 %	18,4 %

Засвоєні уміння виготовлення та художньо-декоративного оформлення виробів студенти застосовували в процесі проведення занять з художньої праці у дошкільних закладах під час педагогічної практики. На основі цього відбувалася стимуляція професійного інтересу, вдосконалювалися художні, конструктивні, а також методичні уміння студентів з навчання художній праці дошкільників.

Діяльність дітей з художньої праці організовувались у групах, у спеціальних центрах, де були необхідні матеріали, інструменти, посібники з декоративно-прикладного мистецтва; альбоми з художніми листівками, фотографіями й ілюстраціями із зображенням аплікацій, панно і об’ємних виробів з різних матеріалів; саморобні іграшки, виготовлені дорослими та дітьми; оригінальні природні знахідки, зібрані на прогулянках, екскурсіях. Під час самостійної творчої діяльності діти середньої, старшої та підготовчої груп створювали композиції, іграшки індивідуально або у парах, об’єднувались у малі групи по три-п’ять чоловік. Такі групи формувались за бажаннями та інтересами самих дітей. Об’єднання дітей у групи відбувалося диференційовано, тобто до їх складу включалися діти різних рівнів сформованості умінь. Це давало студентам можливість добирати для дітей завдання за складністю виконання, застосовувати різні методи і прийоми керівництва творчою діяльністю дошкільників в залежності від рівня сформованості їх умінь з виготовлення та оформлення виробів.

У ході дослідження підтвердився вплив сформованості художніх і конструктивних умінь студентів на навчання ними художній праці дітей.

В процесі проведення занять в дитячих садках студенти враховували темпи засвоєння дітьми знань, умінь і добирали відповідні прийоми роботи, розробляли завдання до певної теми.

Студенти з низьким рівнем умінь мали певні труднощі у плануванні індивідуальної роботи з дітьми, тому, готуючись до занять, постійно звертались до викладача та вихователів.

Реагуючи на різноманітні дитячі інтереси та потреби, враховуючи рівень розвитку дітей, їх індивідуальні особливості, майбутні вихователі забезпечували найбільш сприятливі умови для формування умінь виготовлення і оформлення виробів та іграшок на заняттях з художньої праці.

Результати дослідження дають змогу зробити такі **висновки**:

1. Аналіз професійних характеристик студентів показав, що формування художніх і конструктивних умінь є важливою складовою фахової підготовки майбутнього вихователя дитячого садка, оскільки дає можливість залучати дітей до цікавої і корисної діяльності – художньої праці, розвивати творчі здібності дошкільників.
2. Художні і конструктивні уміння у студентів успішно формуються за таких умов: опанування техніками використання різних матеріалів; поєднання навчальних і творчих завдань спрямованих на формування даних умінь, диференційованого підходу до студентів з урахуванням їх готовності та заохочення до вибору завдань з різним ступенем складності.
3. Визначено і досліджено зміст художньої праці у програмі курсу з урахуванням програм дошкільних закладів. Курс “Художня праця” включає розділи, за якими проводиться робота з художньої праці у дошкільних закладах: з папером і картоном, природним, покидьковим матеріалами, тканинами. Зміст курсу передбачає оволодіння студентами технологією обробки різних матеріалів, способами конструювання та оформлення виробів, методикою навчання художній праці дітей дошкільного віку.
4. Теоретичний аналіз та експериментальне дослідження дозволили визначити як доцільні специфічні і структурні компоненти художніх і конструктивних умінь. Художні: складати план-схему виготовлення виробу, розробляти ескіз декоративної композиції; добирати і поєднувати кольорові сполучення; узагальнювати і підкреслювати колір у декоративному оформленні порівняно з реальним; уміння передавати образну виразність предмету (підкреслювати ідею задуму допоміжними елементами); створювати композиції з реальних об'єктів (листя, квітів, жолудів тощо), переробляти їх на декоративні; узагальнювати образ, виражати асоціативність, стильову єдність; взаємопов'язувати матеріал, форму і декорування виробів, їх залежність від призначення; прикрашати вироби з тканин художніми швами і накладними елементами; (уміння добирати засоби, необхідні для зображення художнього образу. Конструктивні: володіти технологією обробки різних матеріалів; добирати матеріали за їх властивостями в залежності від призначення і конструкції виробу; складати план послідовності виконання роботи; комбінувати форми при виготовленні виробів з паперу і картону, природного та покидькового матеріалів; передавати характерні особливості форми, пропорції, розміру предметів, а також взаєморозміщення і взаємозв'язок частин; знаходити

кілька рішень на одну тему, вибирати більш доцільне; враховувати зв'язок між призначенням і характером конструкції виробу; добирати способи з'єднання частин виробу.

5. Експериментально перевірена організація і методика навчально-творчої діяльності, спрямованої на формування художніх і конструктивних умінь, є ефективною при застосуванні інтерактивних методів і прийомів, самостійного вибору студентами завдань різної складності з огляду на власні вміння, нестандартний підхід до виконання завдань.
6. Встановлено, що в умовах інтегрованого процесу художніх і конструктивних умінь доцільно передбачити: 1) оволодіння студентами знаннями про використання технологій матеріалів, вміннями виготовлення та художньо-декоративного оформлення різноманітних виробів; 2) творче застосування набутих знань і умінь (в умовах, відмінних від тих, у яких вони набувалися).
7. У ході дослідної роботи перевірено і доведено, що розроблені нами критерії і показники рівнів сформованості художніх і конструктивних умінь дають можливість коригувати і координувати процес розвитку і вдосконалення даних умінь у студентів.
8. Експериментально перевірено, що урахування індивідуальних інтересів та схильностей студентів у процесі занять сприяє розвитку позитивного, активного відношення до художньої праці, прагнення до самореалізації, самовдосконалення. Кількісні і якісні показники результатів експериментального дослідження із запровадження розробленого нами змісту та методики свідчать про доцільність змісту та ефективність форм і методів, використаних у роботі, необхідність їх творчого застосування у практиці педагогічних вузів і коледжів.
9. Встановлено, що формування у студентів художніх і конструктивних умінь сприяє вдосконаленню професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільного профілю, підвищенню їх готовності до керівництва художньою працею, впливає на успішність вирішення завдань естетичного та трудового виховання дітей дошкільного віку, розвиток у них умінь працювати з різними матеріалами, створювати цікаві і потрібні їм вироби.
10. Дослідження показало, що в процесі педагогічної практики у дошкільних закладах відбувається не тільки вдосконалення умінь студентів виготовляти і оформлювати вироби з художніх матеріалів, а й розвиток методичних умінь як засіб підвищення якості продуктивності творчої діяльності дітей.

Головна увага в нашому дослідженні була приділена формуванню художніх і конструктивних умінь в процесі виконання системи навчальних і творчих завдань з художньої праці. Разом з тим дослідження не вичерпало всіх можливих аспектів розв'язання даної проблеми. Подальшого наукового пошуку потребують такі питання, як більш широке застосування системи навчальних і творчих завдань, що забезпечує міжпредметні зв'язки; розробка творчих завдань з художньої праці для дітей дошкільного віку.

Основні положення дисертаційного дослідження висвітлено у таких публікаціях:

1. Голота Н.М. Особистісно-орієнтований підхід в процесі навчання художній праці дітей дошкільного віку // Наукові записки: Зб. наук. ст. НПУ ім. М.П.Драгоманова – К.: НПУ, 1998. - Вип. 3. - С. 106-111.
2. Голота Н.М. Програма педагогічних вищих навчальних закладів з курсу “Художня праця” (для студентів спеціальності 7.01.01.01 - “Дошкільне виховання”) - К.: НПУ, 1998. – 31 с.
3. Голота Н.М. Розвиток художніх і конструктивних умінь як становлення професійної майстерності майбутнього вихователя // Наука і сучасність: Зб. наук. пр. НПУ ім. М.П.Драгоманова – К.: ІЗМН, 1998. - Ч. II. - С.29-34.
4. Голота Н.М. Формування творчої особистості вихователя в процесі підготовки з курсу “Художня праця” // Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: Зб. наук. пр. – К.: НПУ, 1999. – Вип. 2. - С. 165-168.
5. Голота Н.М. Вишивка в курсі “Художня праця”. // Психолого-педагогічні основи гуманізації навчання і виховання в школах і вищих навчальних закладах: Зб. наук. пр. – Рівне: Тетіс, 2000. - С. 62-68.

Голота Н.М. Формування художніх і конструктивних умінь у майбутніх вихователів дошкільних закладів. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.08 – дошкільна педагогіка. Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Київ, 2000.

Дисертація присвячена формуванню художніх і конструктивних умінь у майбутніх спеціалістів дошкільного профілю.

Проведений аналіз педагогічних, психологічних, методичних джерел вказує на відсутність спеціальних досліджень з даної проблеми. На основі дослідження розроблена і обґрунтована програма курсу “Художня праця” для дошкільних відділень педагогічних вузів.

У дисертації визначена структура художніх і конструктивних умінь, виявлені основні умови ефективності їх формування, відображено процес і результати експериментального дослідження.

Методикою формуючого експерименту передбачалося створення спеціально орієнтованої творчої навчальної діяльності, спрямованої на формування художніх і конструктивних умінь за допомогою системи навчальних і творчих завдань.

Аналіз результатів формуючого експерименту свідчить про ефективність розробленої методики формування художніх і конструктивних умінь у майбутніх вихователів дошкільних закладів.

Ключові слова: ручна праця, художня праця, уміння, художні уміння, конструктивні уміння, зміст, форми навчання, інтерактивні методи, творчість, самовдосконалення, самореалізація, дошкільний заклад, вихователь.

Голота Н.Н. Формирование художественных и конструктивных умений у будущих воспитателей дошкольных учреждений. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.08 – дошкольная педагогика. Национальный педагогический университет им. М.П.Драгоманова, Киев, 2000.

Диссертация посвящена формированию художественных и конструктивных умений у будущих специалистов дошкольного профиля.

Исследование основывается на научных идеях отечественных и зарубежных педагогов и психологов, методистов в сфере изобразительного искусства и художественного конструирования.

Осуществленный анализ педагогических, психологических, методологических источников указывает на отсутствие специальных исследований по данной проблеме. В исследовании освещена история возникновения предмета “Ручной труд”, его место и значение в системе подготовки специалистов дошкольного профиля, реорганизация его в курс “Художественный труд”. Рассматриваются сходство и различие понятий “ручной труд” и “художественный труд”. На основе исследования разработана и обоснована программа курса “Художественный труд” для дошкольных отделений педагогических вузов. Содержание программы курса предусматривает изучение студентами особенностей разных материалов, технологий их обработки, основных способов конструирования и художественно-декоративного оформления изделий, методики обучения художественному труду детей дошкольного возраста.

Определена структура художественных и конструктивных умений, выявлены основные условия эффективности их формирования: процесс формирования художественных и конструктивных умений определен как интегрированный, что предусматривает: 1) овладение студентами знаниями об особенностях использования технологий материалов, умениями изготовления и художественно-декоративного оформления разнообразных изделий; творческое применение приобретенных знаний, умений (в условиях, отличных от тех, в которых они приобретались).

В диссертации отображен процесс и результаты экспериментального исследования, методика формирования художественных и конструктивных умений у будущих воспитателей

дошкольных учреждений. Доказано и проверено экспериментально-исследовательской работой, что разработанные критерии сформированности художественных и конструктивных умений дают возможность корректировать и координировать процесс обучения студентов художественному труду.

Методикой формирующего эксперимента предусматривалось создание специально ориентированной творческой учебной деятельности, направленной на формирование художественных и конструктивных умений с помощью системы учебных и творческих заданий. Она включала использование интерактивных методов и приемов, самостоятельного выбора студентами заданий разной сложности с учетом собственных умений, творческий подход к решению новых заданий. Специфика практических занятий по художественному труду предусматривала использование таких организационных форм работы студентов, как работа в малых группах, в парах, индивидуальная работа, которые обеспечивали возможность самовыражения, самореализации творческого потенциала личности.

В ходе экспериментальной работы автором определены педагогические условия, которые обеспечивают эффективность формирования художественных и конструктивных умений у студентов: овладение техниками использования особенностей разных материалов; системы учебных и творческих заданий, направленных на формирование данных умений, дифференцированный подход к студентам с учетом их готовности и поощрение к выбору заданий с разным уровнем сложности. Экспериментально проверено, что учет индивидуальных интересов и склонностей в процессе занятий способствует развитию позитивного, активного отношения студентов к художественному труду. Стремление к самореализации, самовыражению.

Анализ результатов формирующего эксперимента свидетельствует об эффективности разработанной методики формирования художественных и конструктивных умений у будущих воспитателей дошкольных учреждений. Проверена ее дееспособность на практике работы с дошкольниками в детских садах. Исследование показало, что в процессе педагогической практики в дошкольных учреждениях у студентов совершенствовались художественные и конструктивные, а также методические умения обучения и развития творчества детей.

Ключевые слова: ручной труд, художественный труд, умение, художественные умения, конструктивные умения, содержание, формы обучения, интерактивные методы, творчество, самосовершенствование, самореализация, дошкольное учреждение, воспитатель.

Golota N.M. Creation of art and constructional skills for the future tutors of preschool establishments. - The Manuscript.

The dissertation is presented to acquire Candidate Degree in Pedagogic. Speciality 13.00.08 - Preschool Pedagogic. – The M.P. Dragomanov National Pedagogical University, Kyiv, 2000.

The thesis is devoted to creation of art and constructional skills of the future experts of the preschool profile.

The realized analysis of pedagogical, psychological, methodological sources specifies absence of special researches on the given problem. On the basis of research the program of course "Art work" for preschool departments of pedagogical high schools is designed and justified. In the thesis the structure of art and constructional skills is defined, the main conditions of efficiency of their creation are detected; the process and results of experimental research is described. The creation of specially oriented educational activity, directed on the creation of art and constructional skills with the help of the system of the educational and creative jobs is provided by technique of formative experiment.

The technique of formative experiment provided creation of the specially oriented creative educational activity, directional on creation of art and design skills with the help of the system of the educational and creative jobs.

The analysis of the results of formative experiment testifies the efficiency of the designed technique of creation of art and constructional skills of the future tutors of preschool establishments.

Keywords: hand-held work, art work, skill, art skills, design skills, contents, forms of training, interactive methods, creativity, self-perfecting, self-implementation, preschool establishment, tutor.